

in Russ and Russia from IX to the end XIX of century. Is illuminated in the article paid attention to scientific work of authors who it follows be divided into two groups : church figures, that put beginning to the indicated researches (Platon, Inokentij, Filaret, Macarij) and professional historians who by means of historical methodology and deployment of sources considerably extended an idea about the process of christening and claim of Christianity on to Russ, relationships with society (princely) power and ets. (N.Y. Aristov, I.I. Malyshevsky, V.O. Klyuchevsky, E.E. Golubinsky, E.V. Anichkov). Basic directions of researches are described and the compressed analysis of basic labours is given with history of Christianity of the Old Russian state. It is found out, that becoming of church history passed a certain evolution – from creation of summarizing labours to the strictly specialized researches from the separate aspects in history of penetration, becoming and development of Christian religion on the territory of Russ in a the period before Mongols.

Key words: *Kyiv Russ, church, metropolitan, christening, historiography.*

Отримано: 15.10.2014

УДК 391:800.879

Л. А. Іваневич

СУЧАСНИЙ СТАН ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАРОДНОГО ВБРАННЯ ПОДІЛЬСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

У статті висвітлюється сучасний стан джерельної бази проблеми дослідження народного вбрання українців Поділля. Подається класифікація, характеристика та наукова оцінка музейних та інших джерел XIX – першої половини XX ст., а саме етнографічних колекцій, що стосуються подільського традиційного костюма усіх локальних зон краю.

Ключові слова: *народне вбрання, традиційний костюм, українці Поділля, XIX – перша пол. XX ст., джерельна база, музеї, етнографічні колекції, навчально-наукові лабораторії, приватні збірки, сорочки, поясний, плечовий і верхній одяг, головні убори, взуття, прикраси, пояси.*

У сучасних вимогах розвитку та пріоритетних напрямках розбудови України пізнання культурно-історичної духовної і матеріальної спадщини українців набуває нового змісту й особливого сенсу. І саме історико-етнографічні дослідження, які доповнюють загальну стратегію розвитку культури і духовності нації вважаються актуальною проблемою, що й досі розглядається без урахування її локальних ознак, відмін та етнореалій. У цьому сенсі великий інтерес для науковців становить колоритний історико-етнографічний регіон Поділля та, зокрема народне вбрання подільян, яке особливо виділяється серед багатой культурно-мистецької спадщини українського національного строю своїм різноманіттям, формуванням у комплекси окремих предметів, кольоровою гамою, матеріалом, унікальними оздоблювальними орнаментами і складними техніками їх виконання.

Джерельна база дослідження означеної проблематики базується на як частково опублікованих, так і вперше залучених до наукового обігу музейних та приватних колекціях і світлинах народного вбрання, маловідомих широкому загалу документах із рукописних фондів і архівів та недостатньо висвітлених матеріалах епістолярних спадщин, публікаціях періодики, наукових збірників і рідкісних видань. Головну фактологічну частину джерел роботи склали опрацьовані експонати національної ноші музеїв різних рівнів і статусів та напрямків роботи, польових матеріалів етнографічних лабораторій при вищих навчальних закладах й приватних збірок. Варто зауважити, що більша частина цих колекцій й досі поверхнево або взагалі науково не вивчені та не проаналізовані іншими вченими.

Певну вартість серед зазначеного типу установ становлять фонди Національного музею українського народного декоративного мистецтва у Києві. На даний час у них знаходиться понад 78 тисяч творів традиційного народного та професійного декоративного мистецтва України від XV ст. до сучасності, зокрема, вибійка, вишивка, ткацтво, художня обробка металу, рогу і шкіри тощо. Серед них найбільше значення мають комплекси українського традиційного вбрання XIX – початку XX ст. усіх регіонів України, в тому числі Поділля. З наявного матеріалу стосовно подільського краю виділимо цінні, з огляду на архаїчність, колекції сорочок XIX – початку XX ст. та стародавніх світлин подолян у народній ноші. Привертають увагу зразки верхнього одягу, головних уборів і жіночих прикрас [17, с. 1].

Окреме джерело інформації складають колекції народної одіжжі Національного музею народної архітектури та побуту України, котрий знаходиться на околиці Голосіївського району м. Києва, поблизу селища Пирогів. Це скансен або своєрідний музей просто неба у вигляді архітектурно-ландшафтного комплексу історико-етнографічних регіонів і районів України. На його території зосереджено 275 архітектурних експонатів народного будівництва XVI – XX ст., у тому числі й подільських. Садиби з сільськими хатами начинено побутовими речами, меблями й, що важливо, одягом (понад 70 тисяч предметів). Цікавими вважаємо представлені експонати вбрання жителів Поділля [16, с. 1].

Вагомий інформаційний матеріал про традиційний стрій українців більшості історико-етнографічних регіонів зосереджено в Українському центрі народної культури «Музей Івана Гончара» у м. Києві. Це – державний спеціалізований науково-дослідний культурно-освітній заклад сформований на унікальній колекції, зібраній відомим художником та етнографом Іваном Гончарем протягом кінця 1950-х – початку 1990-х рр. Наклад цієї збірки становить понад 15 тисяч етнографічних і мистецьких одиниць. Серед них: 2,7 тисяч зразків тканини (взірці вишивок, верхній одяг, килими, рушники, сорочки) та близько 700 виробів з металу й скла, дерев'яних речей, кераміки та писанок. Пріоритетною у музеї є колекція світлин і замальовок складових елементів на-

родного костюма різноманітних регіонів України, виконаних безпосередньо І. Гончарем. Більша їх частина нещодавно побачила світ у вигляді видрукованих альбомів, зокрема й убрання частково Буковинського та Західного Поділля. Досить наповненою є колекція національного костюма українців Поділля, яка передусім представлена численними експонатами вишитих жіночих і чоловічих сорочок та дещо меншою кількістю поясного, плечового й верхнього одягу, головних уборів, взуття і прикрас [23, с.1].

Цінні за обсягом і довідковим апаратом колекції зразків народної носі та світлин українців переважно Західного макрорегіону у традиційному строї містяться в Музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАНУ (Львів). Експозиція музею складається з етнографічного відділу (понад 44 тис. од.) і відділу мистецького промислу (більше 28 тис. од.). Містять етнографічні фонди й окремі предмети традиційного комплексу вбрання населення Поділля (вишиті сорочки, поясний одяг і прикраси), насамперед його Західної локальної зони [14, с.1].

Відповідний інтерес складають фонди Національного музею ім. А. Шептицького у Львові, котрі на сьогодні налічують понад 100 тис. експонатів українського мистецтва та національної культури. На окрему увагу заслуговує зібрання усіх типологічних різновидів і жанрів народного мистецтва XVII–XX ст. (понад 20 тис. зразків). Це вироби з кераміки, кості, металу і тканини, вишивка й складові елементи традиційного строю. Частково представлена народний костюм українців Поділля, особливо натільний одяг і прикраси [15, с.1].

Водночас, віднайдено та вивчено колекцію орнаментальних мотивів вишивок з Подільської губернії у Дніпропетровському національному історичному музеї ім. Д.І. Яворницького, зібраних та переданих (за деякими даними – продано – авт.) туди відомим українським етнографом Ю. Александровичем у 1911 р. В цілому фонди музею містять майже 10 тис. експонатів, зокрема й етнографічних предметів, виробів народно-прикладного мистецтва та світлин ансамблевих комплексів народної носі, подекуди і з подільського краю [9, с.1].

Одне із чільних місць серед джерел першої групи посідають унікальні колекції традиційного вбрання українців Поділля, якими наповнені обласні музеї Вінниці, Житомира, Одеси, Тернополя, Хмельницького і Чернівців.

Велику вартість серед названих осередків становлять фонди Вінницького обласного краєзнавчого музею, котрі нараховують більше 100 тис. одиниць та повноцінно репрезентують субрегіон Східне Поділля. Нами досліджено значну етнографічну колекцію (3799 предметів), найбільше місце у якій займають буденні, святкові й обрядові вишиті дитячі, жіночі і чоловічі сорочки різноманітного крою та оздоблення усіх районів Вінниччини. Хоча варто зазначити, що найбільше збірка натільного одягу представлена Бершадським, Вінницьким, Іллінецьким, Каїнівським, Літинським, Могилів-Подільським, Мурованокуриловецьким, Немирівським, Оратівським,

Піщанським, Погребищенським, Тиврівським, Томашпільським, Тростянецьким, Тульчинським, Шаргородським і Ямпільським районами. Серед інших складових комплексу народної ноші насиченою можна назвати колекції жіночого і чоловічого верхнього одягу (кожухи, гуньки, опанчі, сердаки), жіночого зшитого поясного (різноманітні спідниці) та плечового (камізульки, керсетки) одягу, які включають практично всі їх види у східноподільській локальній зоні. Поряд з цим у достатній кількості наявні зразки чоловічого (штани) й розпашного жіночого (горбатки, гуньки, запаски, обгортки) поясного одягу, жіночих головних уборів (зокрема оригінальні очіпки, намітки, кічка з нафрамицею, барвисті хустини всіляких розмірів і фактури, весільні вінки), цінних нашійних і нагрудних прикрас (у тому числі баламути, бісерні оздоби, корали, дукачі), різноманітних поясів. У значно меншій кількості зібране взуття, чоловічі головні убори й доповнення до одягу. Цікавою є збірка світлин подолян у святкових костюмах [7, с.1].

Дуже багатими виявилися колекції народної ноші західних подолян у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї. Сьогодні фонди музею складають понад 274 тис. пам'яток матеріальної і духовної культури, серед яких особливе місце становлять етнографічні збірки (12 тис. 48 предметів), представлені насамперед унікальними зразками українського національного вбрання з різних районів Тернопільщини та їх світлинами. Найбільшу частку етноколекції займає традиційний стрій українців Західного Поділля, значно меншу – народний костюм з Волині й Опілля і зовсім незначну частину – збірка предметів одягу з інших етнорегіонів України. Причому з районів Тернопілля, що відносяться до Західного Поділля найкраще презентовані у музейних фондах такі райони, як Борщівський, Бучацький, Заліщицький і Чортківський. Дещо менше насичені Гусятинський, Підволочиський, Тербовлянський і Тернопільський райони. Значна наповненість фондів Тернопільського обласного краєзнавчого музею експонатами з Борщівщини, особливо вишитими жіночими й чоловічими сорочками, поясом жіночим (запаски, обгортки та спідниці) і чоловічим одягом, кептарями, кожухами, головними уборами, поясами й прикрасами пояснюється найбільшою популярністю місцевих майстринь і майстрів у ті часи. Бучацький район представлений зразками вишитих жіночих та чоловічих сорочок, поясного (спідниці, запаски й фартухи), допоміжного плечового та верхнього одягу, головних уборів, поясів і прикрас. З Гусятинського району зібрано переважно предмети натільного, поясного (спідниці й запаски) та плечового одягу, пояси і головні убори. Забезпеченості етнографічними одиницями із Заліщицького району краєзнавчий музей завдячує колишньому місцевому районному музею, який напередодні Великої Вітчизняної війни передав їм значну колекцію народного вбрання. Серед них варто виділити вишиті жіночі й чоловічі сорочки, поясний і плечовий одяг, хутрянні безрукавки, верхній одяг, головні убори, пояси, доповнення до одягу і прикраси. З Підволочиського району найбільше збережено предметів

жіночого поясного вбрання, вишитих сорочок, верхнього одягу, головних уборів, поясів і взуття. Терехівський район репрезентований експонатами вишитих сорочок, жіночого поясного (спідницями й запасками) та верхнього одягу, взуття, головних уборів, поясів і прикрас. З Тернопільського району найбільше у збірці обласного музею зосереджено одиниць натільного, поясного (спідниці й запаски) та верхнього одягу, а також взуття, головних уборів, поясів і прикрас. Із Чортківського району зібрані насамперед вишиті сорочки, як жіночі, так і чоловічі, значна кількість жіночих спідниць і запасок, зразки плечового й верхнього, особливо, зимового хутряного одягу, пояси, взуття, різновиди головних уборів та прикрас [20, с.1].

Досліджені нами й збірки традиційного строю Хмельницького обласного краєзнавчого музею, що репрезентують Центральне Поділля. В цілому фонди музейного закладу налічують понад 62 тис. одиниць предметів. Етнографічна колекція становить 2721 од. Найціннішими серед них є складові елементи народного костюма подолян Віньковецького, Волочиського, Деражнянського, Дунаєвського, Кам'янець-Подільського, Красилівського, Лещинського, Новоушицького, Старокостянтинівського, Хмельницького та Ярмолинецького р-нів, датовані XVIII – поч. XX ст. Значною у цьому плані є збірка вишитих дитячих, жіночих і чоловічих сорочок чисельністю 170 од., причому 16 з них вишиті стародавньою технікою низь, 118 – хрестиком, інші – вирізуванням, гладдю, мережкою, настилуванням чи стебнівкою окремо або поєднанням названих технік. Жіночий поясний одяг представлений запаскою, обгортками (13 од. XIX – початку XX ст., 3 – 1930-х рр.), спідницями (4 од.), фартухами (12 од.) і спідницею-літником, а чоловічий – штанами з домотканого полотна (2 од.). Пояси наявні у кількості 25 од. – датовані кінцем XIX ст. та 18 од. – XX ст. Плечовий жіночий одяг представлений безрукавками двох видів: корсетками (5 од.) і жилетками або камізельками (6 од.). Головні убори включають дівочий весільний чубатий вінок, навушники, жіночі намітки (2 од. 1930-х рр.) і хустки (17 домотканих та 41 фабрична), чоловічі солом'яні капелюхи (брилі – 2 од.). Серед жіночих прикрас музейні фонди зберігають гранати, згарди, коралове намисто, сільянки, скляне намисто, а чоловічих – шлейки. Колекція верхнього одягу містить по одному екземпляру його різновидів: гуньку, кожух, опанчу і чугай. Взуття характеризується типовими для українців зразками, а саме личаками, черевиками й чоботами. Однак через відсутність умов та приміщення для дослідження фондової збірки традиційного вбрання подолян ми лише частково опрацювати зазначені експонати [24, с.1; 2].

Володіючи колекцією близько 90 тис. предметів, Чернівецький обласний краєзнавчий музей вважається найбільшим осередком матеріалів і документів з історії, етнографії та культури Північної Буковини. Безпосередньо етнографічні фонди нараховують біля 2-х тисяч предметів. Колекція Заставнівського і північної частини Хотинського районів подільського Придністров'я найбільше

насичена експонатами буденного, святкового й обрядового натільного жіночого та чоловічого одягу. Кращою мірою представлені поясний і верхній зимовий одяг, а також пояси, прикраси, доповнення до одягу на фоні небагатої кількості плечового, верхнього осінньо-весняного одягу, взуття і головних уборів [26, с.1].

У фондах Житомирського обласного краєзнавчого музею зберігається понад 130 тис. пам'яток, що дають всебічне уявлення про природні особливості, історичну та культурну спадщину краю. Однак етнографічні збірки закладу в своїй більшості репрезентують Житомирське Полісся та частково Волинь. У свою чергу колекції з Бердичівського і Любарського районів Житомирщини, що відносяться до Східного Поділля містять невелику кількість зразків складових елементів традиційного костюма, частина яких до того ж відображає етнокультурні зв'язки Волині та Поділля в їх глибокому взаємозв'язку й взаємовпливах. Це особливо підкреслюють характерні типи крою й декорування жіночого і чоловічого натільного, а також поясного одягу і деякі різновиди їх головних уборів [10, с.1].

Зібрання Одеського державного історико-краєзнавчого музею становить 120 тис. предметів етнографії, історії, культури та природознавства. Окремо етнографічна колекція музейного закладу вміщує 2 тис. взірців рукоділля, але стосується в більшості випадків історико-етнографічного регіону Південно-Степова Україна. Колекція подільського традиційного костюма Балтського, Кодимського й Савранського районів Одещини, які вважаються територією Східного Поділля сформована з двох десятків зразків передусім жіночих і чоловічих сорочок, їх поясного, плечового та верхнього одягу. Наявні й окремі приклади головних уборів, взуття, поясів і прикрас [18, с.1].

Важливим внеском до джерельної бази роботи стали опрацьовані фондові збірки обласних художніх музеїв. Найбільше значення у вивченні національного вбрання подолян відіграв фондний вміст Вінницького обласного художнього музею чисельністю 7 315 експонатів XVII–XX ст. Багатою виявилася його колекція народного декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, вишивки і ткацтва. Серед названих предметів досліджено збірку натільного одягу типового подільського крою та декорування, а також зразки стародавніх сюжетів вишивки Східного Поділля. Особливо цінними вважаємо надзвичайно красиві зразки жіночих сорочок кінця XIX – початку XX ст., вишиті складними й давніми техніками зерновий вивід і солов'їні вічка [8, с.1].

Зібрання Чернівецького обласного художнього музею налічує близько 12 тис. одиниць збереження основного та науково-додоміжного фондів. Етнографічна збірка музею крім колекцій буковинських мальованих «хатніх» образів, народних килимів та писанок насичена найколеритнішими складовими національної ноші. Серед них віднайдено вишиті жіночі й чоловічі сорочки подільських українців Буковини, а також предмети верхнього одягу й прикрас [27, с.1].

Особливо вартісними виявилися етнографічні зібрання локальних комплексів народної одіжі та їх світлин історичних і краєзнавчих музеїв у містах: Борщів, Бершадь, Літин, Меджибіж, Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський, Оратів, Тиврів, Тульчин та Хотин.

Кількість фондів Борщівського обласного краєзнавчого музею становить понад 12 тис. предметів. Безпосередньо група тканин етнографічного відділу фондів накопичень музейної установи об'єднує у собі усі різновиди складових елементів національного як жіночого, так і чоловічого західно-подільського костюма. Зокрема численні зразки натільного, поясного (святкових запасок, обгорток і спідниць), плечового (камізельок і кептарів) та верхнього (найбільше кожухів різної довжини й оздоблення) одягу, головних уборів, поясів, взуття, прикрас (передусім з бісеру) та притаманних доповнень до одягу. Знаменитою й цінною вважається колекція стародавніх вишитих, так званих через локальні відміни декорування «борщівських» довгополюх та до підточки сорочок. Крім цього музей видає науково-краєзнавчий збірник «Літопис Борщівщини», що сприяє дослідженню й розвитку всіх аспектів історії та етнографії краю [6, с.1].

Певне зацікавлення викликають і збірки Бершадського державного районного краєзнавчого музею чисельністю біля 3 тис. експонатів, деяка частина яких експонується у двох постійно діючих виставкових залах закладу. Традиційний стрій східних подолян презентований насамперед кількома десятками жіночих і декількома чоловічими вишиванками, жіночими різнотипними спідницями й характерними для цієї місцевості фартухами-нагрудниками, чоловічими штанами, жіночими різного кольору, фактури і розміру хустками, прикрасами (баламутами), поясами, взуттям (червоними чобітьми) і традиційного крою білим кожухом [5, с.1].

Фондовий вміст Літинського краєзнавчого музею ім. Устима Кармалюка складає близько 8 тис. екземплярів. Етнографічні зібрання музею порадували нас розмаїттям жіночих і чоловічих вишиванок типового східно-подільського покрою, кольоровою гамою й орнаменталією, жіночих різнобарвних хустин, чоловічих головних уборів, жіночих прикрас, взуття, поясів та особливо великою часткою жіночого поясного одягу (зокрема святкових обгорток і спідниць) кінця XIX – першої половини XX ст. [12, с.1].

Вражає насиченість фондів Могилів-Подільського краєзнавчого музею загальним обсягом понад 22700 речових та документальних матеріалів. Вагомою за кількістю й якістю є його етнографічна колекція. Презентація народної ноші українців Східного Поділля базується на основі багатой збірки різноаспектних жіночих і чоловічих вишитих сорочок, гарно збережених зразків стегового та станового одягу, колекції прикрас, головних уборів і взуття, а також оригінальних світлин подолян у національних костюмах початку XX ст. [13, с.1].

Хоча й невеликі за розміром, але вартісні за змістом фондові збірки Оратівського краєзнавчого музею, що становлять

більше 2 тис. одиниць збереження. Найбільшою серед них є етнографічна колекція, сформована за рахунок домотканих вишитих переважно жіночих сорочок із сіл Лопатинка, Мервин, Рожична, Човновиця, Якимівка та селища Оратів. Варто зазначити, що вони виділяються на фоні інших місцевостей Східно-подільської локальної зони яскравим оздобленням у більшості випадків рослинною орнаментациєю в біхромній червоно-чорній гамі. Традиційна одіж представлена крім цього взірцями жіночого (особливо святкових пістрявих спідниць і полотняних вишитих фартухів) та чоловічого поясного одягу, верхнього вбрання (кожух, свита), жіночого нагрудного одягу, жіночих різнокольорових хусток, поясів, чоловічих головних уборів та різноманітного взуття (личаки, туфлі, черевики, чоботи) [19, с.1].

Не менш важливе місце у дослідженні займають зібрання Тиврівського районного краєзнавчого музею, котрі нараховують майже 3 тис. одиниць предметів. Етнографія району репрезентована вишивкою, гончарством, народним убранням, писанкарством, різьбленням і ткацтвом. Найбільше зацікавлення для роботи склали дитячі, жіночі й чоловічі сорочки, виготовлені переважно з домотканого полотна та прикрашені геометричними трипільськими орнаментами чорного кольору, вишиті стародавньою подільською технікою низь. З інших різновидів костюма наявні жіночі спідниці й фартухи, чоловічі штани, жіночі головні убори (кічка, намітки й барвисті хустини), прикраси (баламути, коралі, скляне намисто), чоловічі головні убори, взуття (личаки, постолі, черевики й чоботи). Важливим додатковим джерелом необхідної інформації слугують світлини подолян у святкових шатах першої половини ХХ ст. [21, с.1].

Величезні та цінні за вмістом фонди Тульчинського краєзнавчого музею – це понад 22 тис. експонатів. Нами повністю досліджено ту частину етнографічної колекції, що стосується національного строю українців Східного Поділля. Вона наповнена значним обсягом зразків дитячих, жіночих і чоловічих вишиванок кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. усіх типів крою та декорування (в тому числі славнозвісні сорочки, вишиті чорною низзю та «білим по білому») цього субрегіону. А також чималою кількістю складових елементів стегового (обгортками, спідницями, фартухами й штанями) одягу, поясів і жіночих головних уборів (насамперед різноманітних хусток та типових наміток) [22, с.1].

Значними збірками володіє Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник, які нараховують понад 150 тис. одиниць речових і документальних матеріалів основного та науково-допоміжного фондів. З них 1927 одиниць групи «Тканини» та 172 одиниці групи «Шкіра» з етнографічного відділу відображають традиційну ношу насамперед українців Центрального, а також частково Буковинського й південної частини Західного Поділля. Цікаво, що у фондах музею зберігається приватна колекція стародавніх вишитих подільських сорочок й орнаментів вишивок (біля двохсот зразків), зібраних видатним ученим, істориком та крає-

знавцем Ю. Сіцінським. Крім цього нами опрацьовано взірці жіночого (горбатки, запаски, катраниці, опинки, спідниці, фартухи) і чоловічого (штани) поясного й плечового (камізельки, кептарі, керсетки) одягу, головних уборів, прикрас, поясів і взуття. Та особливо цінні зразки верхнього убрання (гуньки, кожухи, опанчі, свитки, сердаки, чемерки, чугайни) [11, с.1].

Значною за обсягом і вагомою за змістом є колекція народного костюма Центрального Поділля Державного історико-культурного заповідника «Межибіж», яка складає 3 тис. екземплярів із загальної кількості 7191 одиниці. Серед експонатів етнографічної збірки найбільше місце займають жіночі й чоловічі вишиванки різного крою, техніки, орнаментативі і кольору декору. Широко представлені поясний одяг, передусім жіночий – це запаски, спідниці, фартухи та верхній, як жіночий, так і чоловічий – це гуньки, кожухи, опанчі, свитки, сердаки. Найвні приклади жіночих та чоловічих головних уборів, цікавих прикрас, поясів і взуття [1, с.1].

У вивченні національної одіжі подолян Буковинської локальної зони сприяють певною мірою фонди Хотинського історичного музею, одного з відділів Чернівецького обласного краєзнавчого музею. В цілому чисельність фондів збірок становить 50 тис. одиниць збереження. Етнографічні особливості регіону кінця XIX – початку XX ст. висвітлює окрема експозиційна зала і групи «Тканини» (1 тис. одиниць) і «Шкіра» (56 одиниць), які містять взірці переважно жіночого та чоловічого натільного, стегового, а також станового одягу і прикрас й частково презентують серед інших субрегіонів Буковини й подільського Придністров'я [25, с.1].

Окрему частку джерельної бази роботи займають фондові збірки навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського та навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Польові матеріали, зібрані й зафіксовані студентами під керівництвом викладачів названих вищих навчальних закладів у ході етнографічних експедицій протягом відповідно 1980-2013-х рр. та 1990-2013-х рр. також відносяться до першої групи джерел.

Так, у фондах навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського зберігаються численні екземпляри складових елементів національного строю східних подолян (понад 200 од.). Значна частина вбрання представлена на виставках у постійно діючому Етнографічному музеї закладу. Серед них найбільше презентований натільний (вишиті стародавні жіночі й чоловічі сорочки, у тому числі технікою низь), поясний (запаска, спідниці, фартухи, штани), плечовий (керсетки) та становий одяг (кожух, свита). Найвні окремі приклади головних уборів (хустки, галянок), поясів, прикрас і взуття (личаки, черевики, чоботи). Цінною також вважаємо колекцію світлин початку – першої половини XX ст., яка міститься у рукописному фонді Народознавчого центру університету (ф.1 – Вінницька, ф.20 – Тернопільська, ф.2 –

Хмельницька, ф.4 – Черкаська області) та характеризує ансамблевий комплекс убрання (передусім весільний) подолян того періоду в різних субрегіонах краю [29].

Крім цього, вперше введено в науковий обіг вартісні за змістом і насиченістю фондові збірки складових подільського традиційного костюма подолян усіх локальних зон Поділля навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, яка одночасно діє як музей. Зібрані зразки вишитих подільських дитячих, жіночих і чоловічих сорочок переважно з домотканого полотна складають особливий інтерес. Так жіночі сорочки представляють усі типи крою (тунікоподібні, уставкові, безустановкові та гестки), крім того навіть розширюють діапазон інформації про їх підтипи. Зокрема, в процесі дослідження вишиванок нами підраховано біля семи різновидів гесток. Чимала колекція жіночих блуз із фабричних тканин другої половини ХХ ст. дає можливість прослідкувати тенденції змін у народній одязі. Поряд з тим опрацьовано взірці жіночого (запаски, спідниці, фартухи) і чоловічого (штани) поясного, плечового (камізельки, горсетки) та верхнього (кожух, свитка, дитячий жупанчик) одягу. Цінні екземпляри головних уборів (чоловічі брили й шапки, жіночі хустки, дівочий весільний вінок з парафіну), прикрас (ґердани, згарди, намисто дерев'яне, з тіста і кольорового скла, коралі й дуті пацьорки), поясів (вузькі, середні та широкі), взуття (дерев'яні й шкіряні постолы, личаки, чоботи) і доповнень до одягу (весільні вичокки з парафіну, жіночі плетені кошики й сумки) [28].

Поруч із музейними зібраннями, до першої групи джерел належать приватні колекції експонатів і світлин традиційного строю українців Поділля. У цьому зв'язку слід відзначити певну актуальність для відображення процесів збереження традицій подільської ноші та сучасного стану ремесла пошиття й оздоблення одягу мають безпосередньо екземпляри вишитого убрання і родинні світлини першої пол. ХХ ст. нашої бабусі – Тетяни Петрівни Трембійської. Презентує вона Центральну локальну зону Поділля, адже сама родом із с. Голозубинці Дунаєвецького р-ну, а місцем проживання у с. Скіпче Городоцького району Хмельницької обл. Зазначена колекція містить предмети натільного і поясного одягу, головних уборів і прикрас [4].

Безперечно цінною за кількістю й якістю збережених експонатів вважаємо приватну колекцію предметів і світлин народного костюмародини Косаківських-Віктората-Наталі (Вінниця). Колекція сформована за рахунок значної кількості східноподільських вишитих жіночих і чоловічих сорочок, датованих початком 60-х рр. ХХ ст. з Вінницького, Калинівського, Крижопільського, Літинського, Липовецького, Могилів-Подільського, Мурованоктуриловецького, Немирівського, Піщанського, Погребищенського, Тульчинського, Чернівецького, Чечельницького, Шаргородського та Ямпільського р-нів Вінниччини. Містить збірка й взірці поясів (різного кольору, орнаменталії та ширини), жіночих тканих обгорток, плахт, фартухів, корсеток і хустин. Вартісними вважаємо оригінальні зраз-

ки як жіночого, так і чоловічого верхнього одягу, зокрема, бунди, кожуха, чугаїни та чушки [3].

Усього зібрано близько 3-х тис. зразків компонентів традиційного вбрання українців Поділля й зразків вишивки кінця XIX – початку XXI ст., значна частина яких вводиться для наукового опрацювання вперше. Використання музейних колекцій дало можливість дослідити специфіку крою та художньо-стильові особливості окремих складових елементів ансамблевого комплексу народного строю усіх локальних зон історико-етнографічного регіону Поділля, а також простежити особливості їх трансформації у сучасності. Крім цього досить важливим є те, особливо для новизни роботи, що ці збірки у своїй переважній більшості вперше вводяться у наукове середовище.

Таким чином, без матеріалів фондів колекцій подільської національної ноші всіх субрегіонів краю вищезазначених музейних закладів, лабораторій і приватних збірок неможливо вести аргументовану дискусію й робити обґрунтовані висновки щодо характерних ознак та специфічних відмін способів крою, пошиття, декорування, носіння і поєднання у цілісні комплекси складових елементів народного костюма подільських українців.

Список використаних джерел і літератури:

1. Звіт про роботу Державного історико-культурного заповідника «Межибіж» за 2012 рік. – 33 с.
2. Лихогляд О. На подіум історія виходить / О. Лихогляд. – Хмельницький : Видавець ФОП Цюпак, 2012. – 36 с.
3. Приватна колекція одягу В. Косаківського (Вінниця). – 40 одиниць.
4. Приватна колекція одягу Т. Трембіцької (Хмельницький). – 20 одиниць.
5. Статистичний звіт про діяльність Бершадського державного районного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
6. Статистичний звіт про діяльність Борщівського обласного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
7. Статистичний звіт про діяльність Вінницького обласного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
8. Статистичний звіт про діяльність Вінницького обласного художнього музею за 2012 рік. – 4 с.
9. Статистичний звіт про діяльність Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького за 2012 рік. – 4 с.
10. Статистичний звіт про діяльність Житомирського обласного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
11. Статистичний звіт про діяльність Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника за 2012 рік. – 4 с.
12. Статистичний звіт про діяльність Літинського краєзнавчого музею ім. Устима Кармалюка за 2012 рік. – 4 с.
13. Статистичний звіт про діяльність Могилів-Подільського краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
14. Статистичний звіт про діяльність Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України (Львів) за 2012 рік. – 4 с.
15. Статистичний звіт про діяльність Національного музею ім. А. Шептицького (Львів) за 2012 рік. – 4 с.

16. Статистичний звіт про діяльність Національного музею народної архітектури та побуту України (Київ) за 2012 рік. – 4 с.
17. Статистичний звіт про діяльність Національного музею українського народного декоративного мистецтва (Київ) за 2012 рік. – 4 с.
18. Статистичний звіт про діяльність Одеського державного історико-краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
19. Статистичний звіт про діяльність Оратівського краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
20. Статистичний звіт про діяльність Тернопільського обласного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
21. Статистичний звіт про діяльність Тиврівського районного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
22. Статистичний звіт про діяльність Тульчинського краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
23. Статистичний звіт про діяльність Українського центру народної культури «Музей Івана Гончара» (Київ) за 2012 рік. – 4 с.
24. Статистичний звіт про діяльність Хмельницького обласного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
25. Статистичний звіт про діяльність Хотинського історичного музею за 2012 рік. – 4 с.
26. Статистичний звіт про діяльність Чернівецького обласного краєзнавчого музею за 2012 рік. – 4 с.
27. Статистичний звіт про діяльність Чернівецького обласного художньо-музею за 2012 рік. – 4 с.
28. Фонди навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. – Книга вступу. – КВ – 1-1120.
29. Фонди навчально-наукової лабораторії з етнології Поділля Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. – Книга вступу. – КВ – 261-3511.

А. А. Иваневич

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИСТОЧНИКОВ ПРОБЛЕМЫ
ИССЛЕДОВАНИЯ НАРОДНОЙ ОДЕЖДЫ ПОДОЛЬСКИХ УКРАИНЦЕВ**

В статье раскрывается современное состояние источников проблемы исследования народной одежды украинцев Подолья. Подаётся классификация, характеристика и научная оценка музейных и других источников XIX – первой половины XX века, а именно этнографических коллекций, что касаются подольского традиционного костюма всех локальных зон края.

Ключевые слова: народная одежда, традиционный костюм, украинцы Подолья, XIX – первая пол. XX века, источники, музеи, этнографические коллекции, учебно-научные лаборатории, частные собрания, сорочки, поясная, плечевая и верхняя одежда, головные уборы, обувь, украшения, пояса.

L. Ivanevych

**THE MODERN STATION OF THE SOURCES BASE THE PROBLEM OF
STUDY THE FOLK ATTIRE UKRAINIANS FROM PODILLIA**

The modern state of the sources base of the problem of studying the folk attire Ukrainians from Podillia is shown in the article. The classification, characteristic and scientific valuation of museums and other sources of the XIXth – the first half of XXth century are done and eth-

nographical collections which are dedicated to the study of traditional costume from Podillia and local zone region are observed. The main fact logical part of the sources base of the mentioned theme is composed by the observed exhibits of the national attire from the museums of different levels, status and directions for job and field materials of the ethnographical laboratories and personal collections.

First of all, the funds of the National museum of Ukrainian folk decorative art, National museum of folk architecture and manners of Ukrainian and Ukrainian center of folk culture «Museum of Ivan Honchar» (Kiev), Museum of ethnography and art trade of the Institute for people learning of NAS of Ukraine and National museum named after A. Sheptitsky (Lvov), Dnipropetrovs'k national historical museum named after D. Yavornitsky were investigated. Ethnographical collections of the regional edge learning museums of Vynytsya, Zhytomyr, Ternopil', Khmelnytsky, Chernivtsi and Odessa powering historical and edge learning museum, Vynytsya and Chernivtsi regional art museums and Chernivtsi museum of folk architecture and manners are researched in details. Funds of the historical and edge learning museums from the cities: Borshchiv (Ternopil' region), Bersnad', Lityn, Mogyliv-Podilsky, Orativ, Tyvriv and Tul'chyn (Vynytsya region), Medzhybizh and Kamianets-Podilsky (Khmelnytsky region), Khotyn (Chernivtsi region) completed the source base.

The separate part of sources base consists of the fund collections from the learning and scientifically laboratory of Podillian ethnology of Vynytsya State Pedagogical M. Kortsyubinsky University and learning and scientifically laboratory of ethnology of Kamianets-Podilsky I. Ohienko National University.

Besides the museums funds personal collections of exponents and photographs of the traditional attire of Ukrainians from Podillia for the relations of Trembitsky Tat'iany Petrivny (Khmelnychyna) and the relations of Kosakivsky Victor and Nataly (Vynytsya) belong to the first group of sources base.

Three thousands of examples of the components for the folk attire the Ukrainians of Podillia and examples the embroideries the endless XIXth – the beginning of the XXIth century, a part of which is introduced to the scientific turn for the first time, are collected altogether.

Key words: folk attire, traditional costume, Ukrainians of Podillia, the XIXth – the first half of XXth century, sources base, museums, ethnographical collections, learning and scientifically laboratories, personal collections, shirts, belt, upper and shoulder clothes, headwear, shoes, adornments, belts.

Отримано: 24.04.2014